

МЕТОДОЛОГІЯ. ІСТОРІОГРАФІЯ. ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО

УДК 930.1 (092) (477)

Ярослав Калакура

ІСТОРІОГРАФІЧНІ СТУДІЇ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО: ДОСВІД І УРОКИ

У статті з урахуванням надбань новітньої історіографії та на основі залучення маловідомих джерел або їх нового прочитання з'ясовуються досвід та повчальні уроки історіографічних студій Михайла Грушевського, висвітлюється його внесок у запровадження та змістовне наповнення концептів "історіографія" та "українська історіографія". Запропоновано типологію жанрів та проблематики історіографічних праць ученого, показано низку їх особливостей. Звернуто увагу на лідерську роль історика у львівській та київській наукових школах, у нагромадженні ними досвіду опрацювання історичних, філософських, методологічних і методичних засад історіографічного пізнання.

Розглянуті найбільш характерні риси наукової лабораторії та академічного стилю історіографічних досліджень М. Грушевського, включаючи написання біографічних праць, критично-бібліографічних оглядів та рецензій, наголошено на їх європейському контексті. Виокремлено ряд недостатньо досліджених аспектів проблеми, висловлені пропозиції щодо її подальшого опрацювання.

Ключові слова: М. Грушевський, історіографія, українська історіографія, історіографічні студії, жанри, європейський контекст, методологія, досвід історіописання, наукові школи, лабораторія.

Новітня українська історіографія і, насамперед, її складова – грушевськознавство (90-і рр. ХХ ст. – 2016 р.), фундамент і традиції якого заклали Д. Багалій, І. Білас, І. Витанович, В. Герасимчук, Д. Чижевський, І. Крип'якевич, О. Лотоцький, О. Оглоблин, І. Франко та ін., представлене досить великою кількістю праць, прямо або опосередковано присвячених історіографічним студіям Михайла Грушевського (за підрахунками автора, близько 350 назв). Найбільш вагомими серед них є дослідження Л. Винара, В. Ващенко, І. Верби, В. Верстюка, І. Гирича, Я. Грицака, Я. Дашкевича, Л. Зашкільняка, С. Кіржасва, О. Копиленка, М. Крикуна, В. Масненка, В. Педича, Р. Пирога, С. Плохія, О. Прицака, О. Реєнта, В. Смолія, В. Солдатенка, П. Соханя, В. Ульяновського, Ю. Шаповала, О. Юркової та ін. [1; 4; 24; 26; 36; 38; 39; 41]. З погляду системного аналізу означеної теми, інноваційних підходів до неї особливої уваги заслуговують монографії, дисертаційні роботи і численні статті В. В. Тельвака [48; 49; 50] та В. П. Тельвак [51; 52; 53; 54], у яких висвітлюється сучасне розуміння ролі М. Грушевського у започаткуванні історіографічних досліджень, опрацюванні їх історичних та теоретико-методологічних засад, аналізуються студії вченого над українською і частково зарубіжною історіографіями. Низка публікацій з цієї проблематики належить й автору цієї статті [29; 30; 31; 34].

Не дивлячись на різноплановість і багатоаспектність оприлюднених праць, взяті разом вони дають досить обширні знання про Михайла Грушевського не тільки як найвидатнішого українського історика, державного і громадського діяча, але й історіографа, торкаються внеску вченого у започаткування терміну “українська історіографія” та інтерпретацію його змісту, в дослідження методологічних засад, понятійного інструментарію історіографії, збагачення її жанрового розмаїття. Тим не менше, наявність такої кількості праць аж ніяк не нівелює **актуальності** подальшого дослідження життя і спадщини М. Грушевського як фундатора історіографічних досліджень, а, навпаки, ще більше посилює її, особливо з погляду 150-річного ювілею історика та сучасних завдань історіографії. Назвемо декілька чинників, які надають названій проблемі наукової свіжості та актуальності:

а) з іменем Михайла Грушевського пов’язаний знаковий етап становлення та інституціоналізації наукових засад української історіографії як допоміжної дисципліни тоді й спеціальної галузі історичної науки сьогодні, роль і значення якої дедалі підвищується в сучасних умовах. Дослідження цього поворотного етапу об’єктивно диктує необхідність системного вивчення під історіографічним кутом зору як творчої спадщини, наукової лабораторії історика, так і потужного особистого впливу, його наукових шкіл у Львові та Києві на середовище української історичної науки, розділене між двома імперіями, подвижницької діяльності вченого, спрямованої на захист самобутності, тяглості, окремішності та цілісності історії України, її історичної думки;

б) українська історіографія все ще не вийшла з полону радянських ідеологем і практик, залишається під помітним впливом законсервованих у суспільній свідомості ідеологічних комплексів, у тому числі й тих, що стосуються особи Михайла Грушевського та його творчої спадщини. Вони не тільки не досліджувалися в радянські часи на теренах України, але й замовчувалися, або грубо фальсифікувалися та спотворювалися. Чимало комплексів минулого активно застосовує сучасна путінська пропаганда в гібридній війні проти України. Ось чому так важливо продовжити очищення історичної науки від стереотипів, її декомунізацію та десовєтізацію, а це передбачає створення об’єктивного образу вченого в усій його повноті, включаючи й історіографічний інтер’єр;

в) М. Грушевський, закладаючи фундамент новітніх історіографічних практик в Україні, намагався поставити їх на міцну історіософську та методологічну основу, надати їм із самого початку європейський і світовий контекст розвитку. Він нагромадив величезний досвід історіографічних студій з урахуванням надбань західних істориків, який на тлі сучасних євроінтеграційних процесів висувається в число дослідницьких пріоритетів.

З урахуванням цих та інших чинників та з висоти 150-літнього ювілею видатного історика видається цілком на часі, з одного боку, підсумувати надбання новітньої історіографії з означеної проблеми, збагатити їх новими сюжетами та узагальненнями, а з другого, привернути увагу до прогалин і недостатньо з’ясованих питань. Звідси й випливає **мета** пропонованої статті, яка полягає в тому, щоб, спираючись на уже наявні праці, залучивши деякі ще не актуалізовані джерела, продовжити вирішення низки конкретних, сугубо історіографічних завдань, а саме: з’ясувати, коли, як, за яких обставин і під чий впливом формувались погляди М. Грушевського на історіографію, на розуміння ним її місця і ролі в структурі історичної науки; встановити у зв’язку з чим і коли історик вперше застосував поняття “українська історіографія” і як збагачувалось його змістовне наповнення в контексті подальших історичних та історіографічних практик вченого; виокремити проблеми української і зарубіжної історіографії, котрі викликали найбільшу зацікавленість дослідника і

якою була його реакція на них; типологізувати жанри історіографічних студій, до яких найчастіше вдавався історик; привернути увагу до самотності теоретико-методологічних поглядів М. Грушевського на історіографію, його досвіду і внеску у методологію та методику історіографічних досліджень. Навіть часткова реалізація цих завдань дасть змогу вийти на ряд нових узагальнень, спрогнозувати і висловити деякі пропозиції щодо подальшого дослідження наукової спадщини М. Грушевського, досвіду його дослідницької лабораторії як історіографа.

Новітня історіографія фундаторської місії М. Грушевського в царині історіографії надає важливого значення з'ясуванню середовища, в якому зароджувалися і поглиблювалися зацікавлення майбутнього вченого історією та історіографією взагалі й українською зокрема. Якщо мати на увазі, що концепт “історіографія” постав у наукознавстві (в тому числі й в інтерпретаціях самого М. Грушевського) не стільки як історія історичної науки, скільки як сукупність історичних праць та літератури з тієї чи іншої проблеми або хронологічного періоду, то можна приєднатися до думки більшості сучасних грушевськознавців про те, що фундамент його історичних та історіографічних поглядів почав закладатися на тлі історіографічного вибуху в Європі й утвердження академізму в історичній науці середини і другої половини ХІХ ст., тобто в гімназійний та університетський періоди його освітніх і науково-пізнавальних рефлексій [25; 34; 43; 55], починаючи з 1880 р., коли він став учнем старших класів Тифліської гімназії. При цьому слід зауважити, що мова йде не про інтерес до історичної літератури в цілому, а насамперед до української, який зародився в дитинстві, коли закладалася історична свідомість та етнічна ідентичність майбутнього вченого, і набув системного характеру в гімназійний та університетський періоди. Цей інтерес стимулювався зацікавленням бібліографією, переглядом і читанням книг та журналів, які були в бібліотеках батька та гімназії. Йдеться про “Отечественные записки”, “Вестник Европы”, “Киевская старина” (остання особливо припала до душі юнака). З цього приводу згодом він зазначив в “Автобіографії: “перші річники “Київ. Старовини”, перечитані мною в рр. 1881-5, послужили провідними нитками моїх інтересів і планів” [6, с. 226]. Завдяки цьому часопису юнак ще до університету отримав змогу познайомитися з киевознавчими публікаціями В. Антоновича, а також з деякими працями М. Максимовича, М. Костомарова, П. Куліша, С. Нечуя-Левицького, А. Скальковського та ін., проникнутими українофільством.

Звичайно, рубіжне значення для формування історіографічних та історіософських поглядів майбутнього вченого мали вступ і навчання М. Грушевського на історичному відділенні історико-філологічного факультету Імператорського університету св. Володимира в Києві (1886–1894 рр.), який вважався найбільш прозахідним із тогочасних російських університетів і в якому мали місце українофільські настрої. З ним пов'язаний *перший етап* історичних та історіографічних студій історика. Як свідчать його щоденникові замітки, саме тоді він остаточно визначив своє майбутнє як професійного історика [22, с. 262]. Для початкуючого дослідника повчальними були погляди першого ректора університету М. Максимовича на народ, спадкоємність його культури і традицій [54, с. 331–337]. Саме в особі М. Максимовича він бачив вченого, чий дослідження мали величезне значення для розуміння неперервності української традиції, для української історіографії, для українського руху взагалі [14, с. 247–48]. Ось чому є підстави вважати, що *початок* історіографічних студій молодого історика пов'язаний з Київським університетом св. Володимира, із знайомством із працями його професорів українофільської орієнтації.

Не було випадковим, що сам М. Грушевський вважав себе заочним учнем М. Костомарова – прихильника “правди народного життя, властителя безцінних

скарбів народної творчості” [21, с. 403], якого В. Антонович називав “українським Т’єррі”. В університеті він глибше познайомився з його працями “Дві руські народності”, “Думки про федеративний початок давньої Русі”, “Риси народної південноруської народності” та ін. Уже в перших студентських студіях “Южно-русские господарские замки в половине XVI века” та “История Киевской земли от смерти Ярослава до конца XIV века”, а ще більшою мірою в магістерській дисертації “Барское староство. Исторические очерки” молодий історик засвідчив вміння залучати не тільки джерела, але й праці попередників, робити аналітичний огляд бібліографії. Доцільно зауважити, що у її вступі висловлювалась низка важливих положень методологічного характеру, зокрема про необхідність критичного ставлення до праць попередників, застосування при цьому порівняльного методу [21, с. 403]. Хоч М. Грушевський у згаданій “Автобіографії” висловлював досить скептичні оцінки стосовно фахового рівня певної частини професорсько-викладацького складу університету [6, с. 201–202], його більшість все ж справила позитивний слід на історіографічні практики науковця.

Відомо, що Імператорський університет Св. Володимира був одним із піонерів серед університетів тогочасної Росії щодо студіювання і викладання історіографії. Його професор І. Лашнюков (уродженець м. Конотопа, якого по праву відносять й до числа перших українських історіографів) опублікував у 1869 р. у Києві “Очерки русской историографии”, а в 1870 р. “Пособие при изучении русской истории критическим методом”, у яких багато місця відводилось історіографії Київської Русі. Велику увагу історіографічним дискурсам приділяли університетські професори – М. Максимович, В. Іконников, В. Антонович, М. Володимирський-Буданов, П. Голубовський, І. Лучицький, Ф. Фортинський та ін. Зокрема, В. Іконникову належала ґрунтовна праця “Опыт русской историографии” у двох томах (1892–1908), у якій висвітлювався і розвиток знань про Україну, що фігурувала як Південно-Західна Русь.

Особливим авторитетом у М. Грушевського користувався його науковий керівник і наставник, фундатор київської наукової школи істориків-документалістів Володимир Антонович, у працях якого аналізувалась здебільшого історіографія литовської доби української історії, українського козацтва та культури, українсько-польських взаємин [33]. Власне він і прищепив своєму учневі відповідальне і критичне ставлення до праць попередників, до джерел, навик роботи з ними. Не оминули допитливого історика й популярні серед студентства українознавчі праці М. Драгоманова, місію якого з часом він оцінить як таку, що витягла українців із манівців провінціалізму на широкі шляхи світового культурного руху [15, с. 69]. Благодійний вплив на формування світогляду М. Грушевського мало й саме київське середовище, в якому наростав український рух, заснований на національно-визвольних ідеях творчості Т. Шевченка, діяльності кирило-мефодіївців, громадівців, братства тарасівців тощо.

І все ж, якщо оцінювати інтелектуальний ландшафт, на якому закладалась фахова компетентність та методологія М. Грушевського, то слід зважити, що він не мав ні дисциплінарних, ні географічних рамок, не обмежувався ні Києвом і Львовом, ні Петербургом і Москвою. Науковець формувався у європейському полі позитивізму, його теорії поступу і багатофакторності розвитку, виявляв інтерес до концепцій ліберально-демократичного романтизму, особливо французького, німецького та польського, прихильники якого звертали увагу на народні традиції і самобутність націй, опановував методологію історичного синтезу. Він жваво цікавився творами Г. Гегеля, І. Канта, Г. Нібура, В. Гумбольта, Г. Бокля та ін., працями із філософії, етнографії, антропології,

соціології, економіки, психології, історії культури, захоплювався літературним і фольклорним процесом, писав повісті, оповідання, вірші тощо. Оця багатоплановість інтересів і міждисциплінарність зацікавлень, яка випливала з багатогранності таланту вченого, характеризувала його евристичну природу і творче життя, позначилась на особливостях мислення та історіописання, що не мало аналогів серед молодішої генерації тогочасної історичної науки в Україні. Загалом за час навчання і праці в Університеті св. Володимира М. Грушевський написав дві монографії, більше 20 статей та рецензій, засвоїв методику історіографічних та джерелознавчих студій, підготував до друку дві книги документів.

Другий, більш високий за своїм рівнем, етап історіописання і принципово нових історіографічних практик М. Грушевського пов'язаний із львівським періодом його науково-педагогічної і громадської діяльності (1894–1914 рр.) як у Львівському університеті, так і в Науковому товаристві імені Шевченка. Опинившись в Австро-Угорщині, у безпосередньому середовищі європейської історичної науки, де активно діяли австрійські й польські історичні товариства і яке акумулювало єдність класичного історизму з пізнавальним потенціалом герменевтики, де особливо популярними були ідеї Й.-Г. Дройзена, Л. фон Ранке, О. Конта, Г. Спенсера, Й. Гердера, В. Дільтея, М. Вебера та ін., перед молодим ученим відкрилася унікальна можливість – скористатися сприятливою, на відміну від Росії, історіографічною ситуацією і вже набутим досвідом історіописання для створення цілісної, по-справжньому наукової історії українського народу. Достатньо ознайомитись з першими п'ятьма томами “Історії України-Руси”, щоб пересвідчитись, як утверджувалася українськість і європейськість поглядів, зростала фахова кваліфікація М. Грушевського не тільки як історика, але й як історіографа та джерелознавця. Львівське середовище, в якому працювали вже відомі дослідники української історії та культури, зокрема І. Шараневич, якого М. Г. називав “заслуженим галицьким істориком”, І. Франко, О. Барвінський, В. Гнатюк, В. Ільницький, С. Качала, І. Левицький, М. Павлик, О. Партицький, Ю. Целевич, та ін., де побутували праці німецьких, австрійських, французьких, італійських, польських, чеських істориків і філософів, відзначалося й укоріненням в історіографію історіософії позитивізму, його еволюційна ідея і орієнтація на історичні джерела [35]. Не викликає заперечень і вплив на М. Грушевського найвидатнішого на той час інтелектуала-енциклопедиста І. Франка, найчастіше згадуваного у щоденнику, якого він назвав “Апостолом праці” [7]. Водночас слід зазначити, що багатьом місцевим історикам бракувало загальноукраїнського масштабу мислення і професіоналізму (окрім І. Франка), а творчість М. Грушевського захоплювала їх саме такими якостями. Важливу роль у підвищенні історіографічної зрілості вченого відіграли його зарубіжні подорожі, спілкування з рядом провідних істориків, зокрема з Е. Дюркгеймом під час поїздки 1903 р. до Парижа, знайомство з іншими істориками в Берліні, Лейпцигу, Лондоні.

Сформована навколо М. Грушевського львівська наукова школа істориків (В. Герасимчук, І. Джиджора, М. Кордуба, І. Кревецький, І. Крип'якевич, З. Кузеля, С. Рудницький, Ом. Терлецький, С. Томашівський, О. Целевич та ін.) заклала підвалини наукової національної історіографії з опорою на документалізм В. Антоновича та досвід західних істориків [36; 27]. Велике значення мало започатковане О. Барвінським видання за порадою В. Антоновича багатотомної “Руської історичної бібліотеки” (24 томи), а також оприлюдненого Археографічною комісією НТШ при активній участі М. Грушевського багатотомника “Жерела до історії України-Руси” і його “Історії України-Руси”. Принагідно зауважимо, що хоч реформування НТШ почалося ще до приїзду М. Грушевського, отримавши в 1892 р. статус Наукового, але завдяки вченому

воно почало набувати реальних академічних рис як прообразу майбутньої Української Академії Наук з використанням української мови з 1895 р. Як підкреслював М. Грушевський, “українська мова цілком здатна до наукового вжитку”, а академічна традиція в Україні, на його думку, своїм корінням сягає часів Ярослава Мудрого. У статті “Три Академії” [20, с. 399–412] він, поряд з Київською Академією” XI ст., називає Києво-Могилянську академію і Українську Академію Наук, засновану в добу гетьмана Павла Скоропадського, що виросла з традицій Наукового товариства ім. Шевченка у Львові та Українського наукового товариства в Києві.

Паралельно із львівським, продовжувався київський етап історіографічних практик М. Грушевського (фактично на інтелектуальному та міжособистісному рівнях цей зв'язок ніколи не розривався). Цей *третій* етап невіддільний від заснування у 1907 р., за ініціативою вченого, Українського наукового товариства, його багаторічної діяльності, яка епізодично переривалася засланням до Симбірська, Казані, Москви, перебуванням в еміграції (1919–1924 рр.) і роботою в Празі, Відні, Берліні, Женеві. Це найбільш вагомий з погляду історіографічного доробку М. Грушевського і діяльності київської історичної школи (О. Баранович, С. Глушко, В. Ігнатієнко, М. Ткаченко, С. Шамрай та ін.) як генетичного продовжувача традицій львівської школи та НТШ період, у якому Р. Пиріг цілком аргументовано виокремлює останнє десятиріччя його життя і творчості після повернення в Україну з еміграції (1924–1934 рр.). М. Грушевський, опинившись в Україні уже як академік ВУАН, з величезним ентузіазмом взявся, з одного боку, за модернізацію існуючих і створення цілої низки нових академічних установ історичної науки, заснування наукових видань, а з другого, - порушив питання про підготовку “методично вишколених”, відповідно рівню західної науки і всебічно освічених дослідників історичного життя [12, с. 384].

Цілком закономірно, що вчений перш за все відновив і підняв на якісно новий рівень діяльність Історичної секції УНГ, створив у її рамках Комісію української історіографії, яка увійшла до науково-організаційної структури ВУАН. З погляду методології, цей період діяльності М. Грушевського став зіткненням європейської наукової традиції з вульгарно-марксистською інтерпретацією історичного процесу, з комунізацією та російщенням історичної науки, із репресивними заходами більшовиків, спрямованими на її перетворення у служницю тоталітарного режиму. Тим не менше, київська школа діяла до початку 1930-х рр., її діяльність була згорнута в результаті ліквідації наукових установ М. Грушевського, звинувачень у буржуазному націоналізмі, репресій і арештів, а сам історик опинився в “почесному засланні” у Москві [56, с. 397–399]. Тим не менше, за період 1924–1931 рр. йому вдалося опублікувати 79 книжок періодичних та серійних видань із середнім накладом 2 тис. примірників.

Представники новітнього грушевськознавства виокремлюють у межах останнього десятиріччя і так званий “московський” період творчості вченого (1931–1934 рр.), коли в УСРР уже було припинено діяльність історичних установ М. Грушевського і заборонено публікацію та поширення його праць. Історик вдалося оприлюднити у Мокві та Ленінграді кілька студій історіографічного спрямування, звісно російською мовою, з поміж яких викликає інтерес невелика розвідка у форматі тез “Про українську історіографію ХУІІ століття. Кілька міркувань”, у якій йшла мова про козацьке літописання, про твори Самійла Величка та Григорія Граб'янки, а також досить розлогий нарис “Историограф Малой России”, присвячений сторіччю виходу в світ праці Дмитра Бантиша-Каменського “История Малой России”.

Повертаючись до трактування і розвитку М. Грушевським самого концепту

“українська історіографія”, маємо зазначити, що ще точно не встановлено, коли вперше він застосував цей термін (можливо послуговувався в лекціях, усних доповідях, але достеменно відомо, що в 1910 р. була оприлюднена його розвідка “Українська історіографія і Микола Костомаров”, у якій історіографія розглядалася у чотирьох вимірах: як сукупність історичних праць; як історіописання; як створення історичних текстів; як формування концепцій історичного процесу. “Українською історіографією, – зазначав він, – мусимо вважати те, що описує історію українського народу як такого, незалежно від політичних та інших зв’язей, які в’язали його з іншими народами чи краями” [22, с. 262]. Далі історик підкреслив, що “малоросійська” історіографія ХУІІІ ст. стала безпосередньою попередницею української історіографії ХІХ ст. [22, с. 400]. Він один з перших запропонував хронологічну схему українського історіописання, поклавши в її основу ідею безперервності поступу історичної думки. У 1914 р. М. Грушевський оприлюднив дискурс про розвиток українських досліджень у ХІХ ст., яким відкривалось двотомне енциклопедичне видання “Украинский народ в его прошлом и настоящем”. Тут генеза української історичної думки розглядалася як ідейне ядро розвитку всього українознавства, а література козацької доби – як вихідний пункт українського історіописання. Весь подальший розвиток історичних досліджень учений аналізував у контексті суспільно-політичної думки та громадсько-політичних рухів на південно-західних та підросійських землях українців, намагаючись провести паралелі, встановити синхронність інтелектуальної творчості й сприяти утвердженню української ідентичності.

Іншими словами, термін “українська історіографія” М. Грушевський здебільшого вживав для означення всієї наявної на той час літератури з історії України-Руси, звертаючи при цьому увагу на концептуальні засади процесу і тенденції її створення. Подібний зміст вкладали у це поняття О. Грушевський, І. Джиджора, О. Лазаревський та ін. Наприклад, у тому ж 1914 р. Олександр Грушевський виступив у часописі “Україна” зі статтею “З початків нової української історіографії”, в якій її витoki безпосередньо пов’язувались із діяльністю колекціонерів ХУІІІ ст., з генеалогічними розвідками і вивченням місцевої історії [12].

Власне з часів В. Антоновича, М. Грушевського, Д. Багалія, І. Франка, М. Драгоманова українська історіографія стала трактуватися як галузь знань про сукупність праць з української історії, або як історія розвитку української історичної думки. Як окреслювалось місце і роль історіографії в структурі історичної науки, які критерії визначали її періодизацію? На перше місце ставилась пізнавальна діяльність істориків, їх співтовариств та наукових видань, створення ними наукових праць, поява нових підходів до трактування історичного та історіографічного процесів.

Заслуга М. Грушевського не лише в утвердженні терміну українська історіографія, але й в обґрунтуванні функцій, наукових підходів до її періодизації, виявленні певних тенденцій нагромадження знань з історії України, зокрема: їх давність, безперервність, цілісність, окремішність від інших історіографій. Учений в числі перших відкрито поставив під сумнів концепцію російських істориків про “общерусский” народ, про “общерусскую” історію, а значить і про “общерусскую” історіографію. Він продовжив процес відсепарації української історії від історії Польщі й Росії, опрацював принципово нову модель-схему української історії, як національної, назвавши її раціональною, тобто такою, що є вмотивованою, ґрунтується на законах науки, логіки, розуму, обґрунтував і довів її самодостатність і самобутність в сузір’ї історій інших слов’янських народів.

Обмірковуючи роль української історіографії, М. Грушевський застерігав від штучного обмеження її лише бібліографічною роботою, чи інформативно-популяризаторськими завданнями. Він розмежував завдання історіографії та бібліографії, підкреслюючи при цьому їх взаємозв'язок і взаємодію. Не випадково, очоливши редакцію “Записок НТШ”, учений ініціював створення бібліографічного відділу, публікацію оглядів наукових журналів, рецензій тощо.

Синтез теоретичних поглядів М. Грушевського на історіографію дозволяє, стверджувати, що він розглядав її як важливу компоненту історичної науки з допоміжними (спеціальними) функціями, але не ототожнював предмет історії як науки і предмет історіографії, не змішував їх з предметом джерелознавства, наголошуючи при цьому на цілісності історичного знання. З цієї цілісності вчений виводив і вибудовував своє бачення сутності предмету і завдань історіографії як сегменту історичної науки, що має специфічні завдання і послуговується спеціальними методами, як процесу розвитку історичної думки, стрижнем котрого виступають історіописання, його тенденції [11, с. 321–322]. Ключову роль у предметі історіографії відводилось творцям знань, тобто історикам, а також їх науковим товариствам і школам. Як неодмінну умову розвитку історичних знань М. Грушевський розглядав створення і діяльність наукових та видавничих історичних осередків та установ, і, як уже говорилося, брав особисту участь у їх заснуванні та роботі. Упродовж усього життя його не покидала ідея створення самостійного академічного Інституту історії України. Його передумову і фундамент він убачав у сформованій ним у середині й другій половині 1920-х рр. цілісній мережі науково-дослідних установ і періодичних видань в Україні та за рубежом. У цьому зв'язку варті уваги опрацьовані М. Грушевським “Проект Українського Історичного інституту” та доповідна записка “Про потребу утворення Інституту української історії в складі Академії наук СРСР” [29, с. 5–6], численні статті про українські кафедри, “В справі українського Соціологічного інституту” та ін.

На чільне місце з поміж функцій історіографії, поряд з пізнавальною, вчений ставив критико-рефлексивну, боротьбу з міфологізацією історії, відстоювання правди, який можливий лише на ґрунті системного підходу і критичного вивчення джерел і літератури. Не випадково, що історик віддавав перевагу творам, написаним з дотриманням “науковости, об'єктивності і обережності метода” [18]. На цю сторону його творчості одним із перших звернув увагу Дмитро Багалій [1], аналізуючи місце М. Грушевського в українській історіографії. Не оминав історик і дидактичну та виховну функцію історіографії, відстоюючи обов'язкове вивчення і поширення історії історичної думки, її світоглядної складової [19, с. 464–466; 13, с. 267–276].

Ці та інші функції історіографії простежуються майже в усіх працях М. Грушевського з української і зарубіжної історії, насамперед у багатотомних “Історії України-Руси”, “Історії української літератури”, “Всесвітній історії в короткому огляді в шести частинах”, у монографіях “Про старі частини на Україні”, “З історії релігійної думки на Україні” та ін. Історіографічна спадщина М. Грушевського вражає не тільки своїм широким тематичним діапазоном, але й жанровою розмаїтістю. Історіографічні сюжети присутні в усіх жанрах творчості, в тому числі в творах, які наука відносить до джерел особового походження: “Автобіографії”, “Споминах”, щоденнику та листуванні. А є ще численні Звіти про роботу НТШ, виступи вченого, зокрема на загальних зборах НТШ, конференціях, величезний масив епістолярію, некрологів. Однак, з погляду наукового потенціалу, пріоритетне місце в ній, окрім багатотомників і монографічних історичних праць, посідають наукові статті, передмови і передні слова до джерельних, етнографічних та етнографічних видань, до Записок НТШ. Окремого розгляду заслуговує історіографічна складова різного роду приміток,

рецензій, бібліографічних оглядів як журнальних, так і газетних, що слугують важливим джерелом історіографії. Якщо зважити, що перу вченого належить понад 2 тис. публікацій, а більше третини з них становлять рецензії [5, с. УІ–УІІ], то стає зрозумілим, яке місце відводив учений цьому жанру історіографічних студій. Він демонстрував фахову компетентність і високу культуру рецензування, відточуючи свої власні підходи до того чи іншого сюжету. В контексті історіографії рецензії М. Грушевського – один із різновидів аналітико-критичних досліджень, а лабораторія їх створення і видова розмаїтість, на що справедливо звернув увагу О. Ясь [58], засвідчують, що його досвід рецензійних практик заслуговує значно більшої уваги, особливо з точки зору формування компаративно-критичного мислення. В арсеналі вченого щонайменше 7 різновидів рецензійних праць. Тут рецензійні статті, оглядові рецензії, дискусійні рецензії, рецензійні нотатки, рецензійні замітки, рецензії-есеї, критично-бібліографічні огляди тощо. Рецензії найбільш рельєфно віддзеркалюють персоналістичний підхід до оцінки творчості того чи іншого історика, виокремлення його внеску в науку [45, с. I–XXIV; 46, с. IX–XXX]. Вони демонструють енциклопедичність знань і широку ерудицію вченого, високу професійну культуру, наукову безкомпромісність і тактовність. У цьому зв'язку доречно згадати думку Грушевського – студента, зафіксовану у “Щоденнику”, щодо коректності та етичності висловлювати наукові оцінки історичним діячам та критичні зауваги історикам. “...Історична праця, зазначав він, – єсть теж обов'язок для суду, що тра тільки судити правильно, не вдаючи з своїх думок конечну істину” [22, с. 108]. Принагідно зазначимо, що вчений не тільки сам був неперевершеним рецензентом, але й таким же модератором рецензування у редактованих ним виданнях, інтуїтивно відчуваючи і раціонально добираючи гідних авторів рецензій. Не буде зайвим зазначити, що майже кожна третя рецензія присвячувалась працям західних істориків.

З точки зору історіографії видається повчальним приклад М. Грушевського в його ставленні до етичних аспектів творчості історика. Застерігаючи колег від упередженості й суб'єктивізму суджень, він послідовно дотримувався виважених оцінок доробку істориків, демонструючи професіоналізм, високу культуру наукової полеміки і критики. Його перу належать створені із застосуванням принципів і методів нарративної психології біографічні нариси життя і творчості визначних постатей української і зарубіжної історіографії, аналітичні огляди їх праць, численні некрологи і статті, зокрема про Олексія Андрієвського, Володимира Антоновича, Михайла Драгоманова, Василя Ключевського, Олександра Кониського, Пантелеймона Куліша, Олексія Маркевича, Олександра Лазаревського, Петра Лебединцева, Остапа Терлецького, Івана Франка, Ізидора Шараневича, Тараса Шевченка, Якова Шульгина та багатьох інших.

З погляду уроків методології, важливою є опрацьована М. Грушевським примірною схемою наукового осмислення постатей істориків, викладена у статті “Володимир Антонович, основні ідеї його творчості і діяльності”. Вона мала стати проспектом майбутньої монографії про видатного вченого і наставника, передбачивши: “провідні ідеї і життєві нерви його творчості”, їх відображення у взаємозв'язках наукової і суспільно-політичної діяльності. В якості джерел планувалось залучити “друковані писання, усні відомості, власні спостереження і переживання [9, с. 186–187]. Зазначені підходи слугували орієнтиром і критеріями вибору персоналій для створення біографічних нарисів. Знайомлячись з переліком персоналістичних досліджень М. Грушевського, може виникнути питання, чому, окрім відомої полеміки з М. Погодіним та його одностайними, він намагався ніби не помічати багатьох інших російських істориків своєї епохи. Очевидно, це була своєрідна реакція вченого на праці тих

російських авторів, які стояли на великодержавницьких та українофобських позиціях. Водночас він захоплювався французькою соціологічною школою, школою синтезу, німецькою психологічною школою, польським романтизмом, західним позитивізмом, творчістю Е. Дюркгейма, В. Вундта, М. Лазануса та ін.

Михайло Грушевському належить і такий малопоширений у творчості істориків жанр як історична белетристика, яку деякі дослідники відносять до художньої історіографії [57, с. 71–72]. Історик вийшов за рамки уявлень про твори для “легкого читання”, а вдався до створення історичної прози високого рівня, яка репрезентує історизм доби Київської держави, Гетьманщини, другої половини XIX – початку XX ст. (“У святої Софії”, “Ясновельможний сват”, “Розмова з Кривоносом”, п’єси “Ярослав Осмомисл”, “Хмельницький в Переяславі”, кіносценарій “Запорожці”). Вона давала змогу відбити історичні та історіографічні події через призму психології дійових осіб літературних та драматургічних творів автора.

Сучасні грушевськознавці, з’ясовуючи самотність теоретико-методологічних поглядів історика на історіографію і аналізуючи його внесок у методику історіографічних досліджень [3; 22; 44], сходяться на тому, що історіографічне кредо М. Грушевського найповніше відбиває думка, вперше висловлена в 1894 р. і розвинута в наступні роки, щодо творчого характеру науки і її несумісності з будь-якими проявами догматизму. “Наука, – наголошував він, – це постійний скептицизм..., але лише такий, що веде за собою роботу синтетичну” [10, с. 74]. Вона не менш актуальна й сьогодні, коли в умовах декомунізації суспільства важливо позбутися догматичного підходу, який найбільше шкодить історичній науці й суперечить їй. Учений орієнтувався на правдиве висвітлення подій і фактів, дотримання об’єктивності в оцінці, у відповідальному ставленні до джерел, рішуче виступав проти довільної їх інтерпретації. Він не замикався на якійсь одній методології, але й не був еkleктиком, а шукав себе, свою репрезентацію історичного процесу і методику його пізнання. Залишаючись на ґрунті позитивізму, який рухався до постпозитивістських і модерністських парадигм, М. Грушевський не цурався неокантіанських підходів до історії. Ідея справедливості й гуманізму, прав і свобод особистості, методи позитивного дослідження та критичної інтерпретації джерел, історичних паралелей і аналогій, структурного підходу, текстологічного та порівняльно-історичного аналізу – все це простежується у творчості історика, еволюції його методологічних орієнтирів, які наближали українську історіографію до цивілізаційного розуміння історії. Не викликає заперечень думка Я. Дашкевича про те, що, почавши свої студії як історик народницького напрямку, М. Грушевський еволюціонував до національно-державницького трактування українського історичного процесу [23].

Розглядаючи історіографічне значення творчості, наукової, науково-організаційної та громадської діяльності М. Грушевського, слід виокремити ще один вимір – інституціональний. Він фундатор і лідер цілої низки наукових шкіл, дослідницьких і освітніх установ, редактор різноманітних видань, створив довготривалі науково-організаційні інституції у Львові та Києві, які справили величезний вплив на розвиток української історичної науки, сприяли її світовому визнанню. Вчений демонстрував неперевершений зразок працездатності, самовідданості, патріотизму, громадянської і національної свідомості та гідності. Свої ціннісні орієнтири, закладені в молоді літа, він висловив у віршованій формі: “Не бажаю я заплати, не бажаю слави, праця – то мені заплата, правда вища слава” [16, с. 361].

Таким чином, історіографічний огляд надбань новітнього грушевськознавства, осмислення маловідомих праць Михайла Грушевського дозволяє зробити висновок про його фундаторську місію у запровадженні та

інституціоналізації концепту “українська історіографія”, у проведенні історіографічних студій, лідерську роль у створенні львівської та київської наукових шкіл, особистий внесок в опрацювання історичних, філософських, теоретичних, методологічних та методичних засад історіографічного пізнання. Він, як історик європейського рівня, створив наукову схему-концепцію як історії України, так і національної історіографії, започаткував сучасне розуміння і заклав її науковий фундамент. Титанічна діяльність М. Грушевського як людини, яка не тільки писала історію і досліджувала розвиток історичної думки, але й творила її, особливо в революційну добу, справила колосальний вплив на весь наступний розвиток української історії, на формування модерної нації, на державотворчі процеси. Вона залишається потужною моральною підтримкою українства й сьогодні в усіх його справах щодо виходу з кризи, євроінтеграції і повернення України в окуповану частину Донбасу та анексований Крим.

150-річчя від дня народження великого мислителя і неперевершеного історика своєї епохи, символу українського державотворення та національного єднання Михайла Грушевського дає можливість, з одного боку, неупереджено оглянути його масштабну працю на полі української історіографії, оцінити його науковий подвиг, а з другого, – окреслити проблеми подальших досліджень. Чи не найкраще для цього підходять слова Олександра Оглоблина про те, що “творчість Грушевського – це вічна власність українства. І в історичній перспективі “Історія “України-Руси” Грушевського завжди стоятиме поруч з Шевченковим “Кобзарем” [37, с. 6]. Оця “вічність” орієнтує на системне і дедалі глибше осмислення наукової лабораторії і повчального досвіду вченого на ниві історіографії, його імплементації в український та європейський історіографічний процес. Саме з погляду інтеграції української історіографії у європейське історіографічне поле особливо актуальним видається внесок історика в адаптацію української історичної науки до тогочасних європейських історіографічних практик і засвоєння інноваційних методик. Нова історіографічна ситуація, що складається після Євромайдану та Революції гідності, ухвалення законів про декомунізацію суспільства, завершення 50-томного академічного видання творів М. Грушевського, відкриває додаткові можливості для повнішого і більш цілісного осягнення його творчої спадщини в контексті цивілізаційного трактування історії та антропологічного розуміння історіографії.

Список використаних джерел

1. *Багалій Д.* Академік М. Грушевський і його місце в українській історіографії // Червоний шлях, 1927. – №1. – С. 160–217.
2. *Богдашина О. М.* Методика історичних досліджень М. С. Грушевського // Вісник Харк. Держ. академії культури. – Вип. 37. – 2012. – С. 29–39.
3. *Будз В.* Методологія філософії історії Михайла Грушевського // Наук. зап. Тернопільського держ. пед. ун-ту, 2000, №4. – С. 81–85.
4. *Винар Л.* Найвидатніший історик України Михайло Грушевський (1866–1934). – Нью-Йорк: Сучасність, 1985. – 119 с.
5. *Гирич І.* Рецензійний жанр у творчості М. Грушевського // Грушевський М. С. Тв. у 50 т. – Т.14. – Л. 2008. – С. УІ–УІІ.
6. *Грушевський М.* Автобіографія, 1906 // Великий Українець. Матеріали з життя і діяльності М. С. Грушевського / Упорядн. А. П. Демиденко. – К.: Веселка. 1992. – 551 с.
7. *Грушевський М. С.* Апостол праці // Україна, 1926. – Ч.6. – С. 3–20.
8. *Грушевський М.* Барське староство. Історичні нариси ХУ–ХУІІІ ст. – Л.: ІУ, 1996. – 624 с.
9. *Грушевський М. С.* Володимир Антонович, основні ідеї його творчості і діяльності // Грушевський М. С. Тв. у 50 т. – Т.8. – Л.: Світоч, 2007. – С. 185–192.
10. *Грушевський М.* Вступний виклад з давньої історії Руси // Грушевський М. С. Тв. у 50 т. – Т.1. – Л.: Світоч, 2002. – С. 65–74.
11. *Грушевський М.* Дорогою віків // Грушевський М. С. Тв. у 50 т. – Т.1. – Л.: Світоч, 2002. – С. 321–322.
12. *Грушевський О.* З початків нової української історіографії // Україна, 1914. – Кн. II. – С.57–63.
13. *Грушевський М.* Історія й її соціально-виховуюче значіння // Грушевський М. С. Тв. у 50 т. – Т.4(1). – Л.: Світоч, 2007. – С. 267–276.
14. *Грушевський М.* “Малоросійські песни” Максимовича і століття української наукової праці //

- Грушевський М. С. Тв. у 50 т. – Т.10 (1). – Л.: Світоч, 2015 – С. 244–259. 15. *Грушевський М.* Місія Драгоманова // Грушевський М.С. Тв. у 50 т. – Т.10(1). – Л.: Світоч, 2015. – С. 69 – 103.
16. *Грушевський М.С.* “Не бажаю я заплати, не бажаю слави” // Грушевський М.С. Тв. у 50 т. – Т.12. – Л.: Світоч, 2011. – 544 с. 17. *Грушевський М.* Проект організації Науково-дослідної кафедри історії України в Києві // Репресоване краєзнавство. – К.: Наш край, 1991. – 487 с. 18. *Грушевський М.* [Рецензія] Potkanski K / Krakow przed Piasmami / – Krakow, 1898 // Записки НТШ. – 1898. – Т. XXVI. – С. 6–8. 19. *Грушевський М.* Справа українських кафедр і наші наукові проблеми. / Грушевський М.С. Тв. у 50 т. – Т.2. – Л.: Світоч, 2005. – С. 458–484. 20. *Грушевський М.* Три Академії // Грушевський М.С. Тв. у 50 т. – Т.10(1). – Л.: Світоч, 2015– С. 399–412.
21. *Грушевський М.* Українська історіографія і Микола Костомаров. Пам’яті М. Костомарова в двадцять п’яти роковини його смерті // Грушевський М.С. Тв. у 50 т. – Т.2. – Л.: Світоч, 2005. – С. 397–411. 22. *Грушевський М. С.* Щоденник (1888–1894 / Упорядн. Л.Зашкільняк. – К., 1997. – С. 264 с. 23. *Дашкевич Я.* Михайло Грушевський – історик народницького чи державницького напрямку? // Михайло Грушевський і українська історична наука. Матеріали наукових конференцій. – Л., 1999. – С.63–85. 24. *Дашкевич Я.* Найвидатніший український історик // Слово і час, 1991. – №9. – С. 18–24. 25. *Зашкільняк Л. М. С.* Грушевський в Київському університеті (1886–1894 рр.) // Грушевський М. С. Щоденник (1888–1894 / Упорядн. Л. Зашкільняк. – К., 1997. – С.222–255. 26. *Зашкільняк Л.* Методологічні погляди Михайла Грушевського // Україна модерна. 1999. – №2–3. – С.233–253. 27. *Зашкільняк Л.* Формування новочасної української історіографії в Галичині у XIX столітті // Wielokulturowe środowisko historyczne Lwowa w XIX i XX w. Т. V. – Rzeszów, 2007. – С. 42–53. 28. *Інститут історії України Національної Академії наук України.* 1936–2006 / Відп. ред. В. А. Смолій. – К.: ІУ НАН України, 2007. – 818 с. 29. *Калакура Я. С.* Джерелознавча спадщина Михайла Грушевського // Михайло Грушевський і сучасність. – К., 1998. – С.12–16. 30. *Калакура Я. С.* Михайло Грушевський – будівничий української держави // Михайло Грушевський – науковець і політик у контексті сучасності. – :Укр. видавн. спілка. – 2002. – С.144–152. 31. *Калакура Я. С.* Синтез української історії у працях М. Грушевського // Вісн. КНУ ім. Т. Шевченка. Серія Історія. Вип.91–93. – 2007. – С.24–37. 32. *Калакура Я. С.* Історична школа М. Грушевського у Львові // Я. Калакура. Українська історіографія: курс лекцій. – К.: Генеза, 2012. – С. 210–217. 33. *Козут З. С.* Розвиток української національної історіографії в Російській імперії // Коріння ідентичності: Студії з ранньомодерної історії України. – К., 2004. – С.187–217. 34. *Крикун М.* Магістерська дисертація Михайла Грушевського // М. Грушевський. Барське староство. Історичні нариси (XV–XVIII ст.). – Л., 1996. – С.577–622. 35. *Кущий І. П.* Українська науково-історична думка Галичини (1830–1894 рр.): рецепція національної історії. – Тернопіль: Джура, 2006. – 220 с. 36. *Педич В.* Історична школа Михайла Грушевського у Львові. – Івано-Франківськ, 1997. – 2008 с. – 208 с. 37. *Оглоблин О.* Михайло Сергійович Грушевський (1866–1934) // Український історик, 1964. – №2–3. – С. 1–6. 38. *Пиріг Р. Я.* Життя Михайла Грушевського. Останнє десятиріччя (1924–1934). – К., 1993. – 198 с. 39. *Плохий С.* Великий переділ: незвичайна історія Михайла Грушевського. – К.: Критика, 2011. – 600 с. 40. *Приймак О.* Історіософія та історіографія Михайла Грушевського. – К., Кембрідж, 1991. – 80 с. 41. *Смолій В.А., Сохань П. С.* Видатний історик України // М. Грушевський. Історія України-Руси. – К., 1991. – Т.1. – С.УІІІ–XXXIX. 42. *Тельвак В. В.* Взаємини Івана Франка та Михайла Грушевського в історіографічній традиції // Дрогобицький краєзнавчий збірн. – Дрогобич. 2005. – Вип. ІХ. – С.47–60; 43. *Тельвак В. В.* Грушевськознавство – спеціальна галузь історичних знань. – Дрогобич, 2011. – 236 с. 44. *Тельвак В.* Методологічні основи історичних поглядів М. С. Грушевського (кінець XIX – початок XX століття). // Київська старовина, 2002. – С.3–28. 45. *Тельвак В.* Михайло Грушевський як історик у світлі своїх рецензій // Грушевський М. С. Тв. у 50 т. – Т.15. – Л.: Світоч, 2007. – С. І–XXIU. 46. *Тельвак В.* Рецензування праць Михайла Грушевського як історіографічна проблема // Грушевський М. С. Тв. у 50 т. – Т.46(10). – Л.: Світоч, 2013. – С. ІХ–XXX. 47. *Тельвак В.В.* Теоретико-методологічні підстави історичних поглядів Михайла Грушевського (кінець XIX – початок XX століття). – Нью-Йорк – Дрогобич: Вимір, 2002. – 236 с. – №2. – С. 3–28. 48. *Тельвак В.В.* Творча спадщина Михайла Грушевського в оцінках сучасників (кінець XIX – 30-ті рр. XX ст.). – К.:Дрогобич. 2008. – 494 с. 49. *Тельвак В. В.* Рецепції творчої спадщини Михайла Грушевського в історичній думці кінця XIX – 30-х років XX століття: автореф. дис... д-ра іст. наук. – К., 2009. – 37 с. 50. *Тельвак В. В.* Суб’єкт історичного процесу в історіографії М. С. Грушевського // Історіографічні дослідження в Україні. – Вип.17. – 2007. – С.43–59. 51. *Тельвак В. П., Тельвак В. В.* Михайло Грушевський як дослідник української історіографії. – Дрогобич, 2005. – 334 с. 52. *Тельвак В. П.* Михайло Грушевський – дослідник української історіографії: автореф. дис..

...канд. іст. наук. – К., 2004. – 19 с. 53. *Тельвак В.П.* Михайло Грушевський – дослідник української історіографії (теоретико-методологічний аспект) // Дрогобицький краєзнавчий збірн. – Вип. XIV–XV. – Дрогобич, 2011. – С. 286–294. 54. *Тельвак В. П.* Наукова спадщина Михайла Максимовича в історіографічній творчості Михайла Грушевського // Дрогобицький краєзнавчий збірник. – 2004. – Вип. УІІІ. – С.331–337. 55. *Тельвак В. П.* Формування Михайла Грушевського як історіографа // Історія 91–93, 2007. – С. 69–71. 56. *Юркова О. В.* Діяльність Науково-дослідної кафедри історії України М. С. Грушевського (1924–1930 рр.) – К. : ПУ НАН України, 1999. – С. 433 с. 57. *Янкова Н. І.* Історичні коди у творчості Михайла Грушевського (“Академія”). – К., 2013. – 160 с. 58. *Ясь О.* Рецензія у науковій творчості історика: проблема різновидів та функціонального призначення // Україна модерна. – Критика, 2007. – Ч.12. – С. 97–128.

Ярослав Калакура

ИСТОРИОГРАФИЧЕСКИЕ СТУДИИ МИХАИЛА ГРУШЕВСКОГО: ОПЫТ И УРОКИ

В статье с учетом достижений новейшей историографии и на основе привлечения малоизвестных источников или их нового прочтения исследуются опыт и поучительные уроки историографических студий Михаила Грушевского, освещается его вклад во внедрение и содержательное наполнение концептов “историография” и “украинская историография”. Предложено типологию жанров и проблематики историографических трудов ученого, показан ряд их особенностей. Обращено внимание на лидерскую роль историка во львовской и киевской научных школах, в обогащении ими опыта разработки исторических, философских, методологических и методических основ историографического познания.

Рассмотрены наиболее характерные черты научной лаборатории и академического стиля историографических исследований М. Грушевского, включая написание биографических трудов, критико-библиографических обзоров и рецензий, сделано ударение на их европейский контекст. Выделен ряд недостаточно исследованных аспектов проблемы, высказаны предложения по ее дальнейшему изучению.

Ключевые слова: М. Грушевский, историография, украинская историография, историографические студии, жанры, европейский контекст, методология, опыт историописания, научные школы, лаборатория.

Yaroslav Kalakura

MYKHAILO HRUSHEVSKYS' HISTORIOGRAPHY STUDIOS – THE EXPERIENCE AND LESSONS

Considering the achievements of modern historiography and based on the involvement of a little-known sources or new reading they study the experience of historiographical studios of Hrushevsky, its role in the implementation and institutionalization of the term of historiography and “Ukrainian historiography”. They proposed the typology of genre and issues of the historiographical studies and revealed a number of features They pointed out an evolution of content of the “historiography” concept in the work of the historian, made a typology of issues. They highlight leadership role of the scientist in Lviv and Kyiv scientific school, his contribution to the study of historical, philosophical, methodological and methodical bases of historiographical knowledge.

It's considered the specific genres of scientific laboratory and academic style of Hrushevskiy historiographical studies, including critical and bibliographic reviews. The author analyzes their European context. Paid attention to the insufficiently investigated aspects, made suggestions for further processing.

Key words: Hrushevsky, historiography, Ukrainian historiography, historiographical studios, genre, European context, methodology, historiography experience, scientific schools, laboratory.